

بسم الله الرحمن الرحيم

تعارض های هویتی زنان در مسئله عفاف و حجاب

حمیده رستمی^۱

چکیده

هویت درک فرد از کیستی خویشتن است که دارای ابعاد مختلفی است. مهم ترین آن هویت فردی و اجتماعی است. در این میان هویت زنان به عنوان افرادی که تربیت نسل های آینده در دست آنهاست اهمیت بیشتری دارد. این پژوهش درصدد شناسایی تعارض های هویتی زنان در مسئله عفاف و حجاب می باشد. در واقع در این پژوهش به تعریف هویت، تعارض هویتی و شاخصه های تعارض هویتی در ابعاد فردی و اجتماعی پرداخته شده است. این پژوهش به روش توصیفی _ تحلیلی صورت گرفته است. عامل های شناسایی شده در تعارض هویت فردی زنان ۱. تعارض در ویژگی های ظاهری زنان ۲. تعارض در ویژگی های روانی زنان ۳. تعارض در اعتماد به نفس زنان ۴. تعارض در استقلال زنان و عامل های شناسایی شده در تعارض هویت اجتماعی زنان ۱. تعارض در ایفای نقش زنانگی زنان ۲. تعارض در نقش مدیریت زن در خانواده ۳. تعارض در نقش ارزش های خانوادگی ۴. تعارض در آگاهی های جنسیتی می باشند که هر کدام به طور مجزا مورد بررسی قرار گرفته است. در نتیجه استنباط مقاله این است زنان در کشمش میان ساختارهای هویتی سنتی و خواسته های مدرن قرار گرفته اند که سبب تعارضات هویتی زنان در مسئله عفاف و حجاب شده است.

واژگان کلیدی: هویت، تعارض هویتی، عفاف و حجاب.

^۱ طلبه سطح ۲ حوزه علمیه حضرت زینب کبری (سلام الله علیها) رفسنجان.

مقدمه

هویت نشانگر نیازی است همگانی به درک خود بعنوان فردی که به رغم داشتن چیزهای مشترک با دیگران از آنها جداست. بنابراین هویت نوعی خودشناسی در ارتباط با دیگران است این فرایند مشخص می کند که شخص از لحاظ فردی و اجتماعی کیست و چه جایگاهی دارد، در واقع هویت مجموعه نگرش‌ها، ویژگی‌ها و روحیات است که یک خود را از دیگران متمایز می‌کند که دارای دو بُعد فردی و اجتماعی است.

فردی که فاقد یک شخصیت متشکل است و قادر به یافتن ارزشهای مثبت پایدار در فرهنگ، مذهب یا ایدئولوژی خود نیست چنین فردی دچار تعارض هویتی شده است نه می تواند ارزشهای گذشته خود را ارزیابی نماید و نه صاحب ارزش‌هایی می شود که به کمک آنها بتواند آزادانه برای آینده برنامه ریزی نماید.

حجاب بارزترین نشانه ی هویت زن مسلمان است در اسلام بر روی پوشش و حجاب تاکید فراوان شده است و خالق بشر که بر تمامی اسرار و رموز آفرینش عالم آگاه است، زیبایی، امنیت، رشد و تعالی انسانها به خصوص زن را در پوشش و عفاف و حجاب دانسته است آیات نورانی قرآن کریم از جمله آیات سوره نور و احزاب این حکم الهی را به نحو مطلوب تبیین و سیره قرآنی معصومین علیه السلام به ویژه فاطمه زهرا آن را به بهترین شکل به منصفه ظهور و اجرا در صحنه زندگی رسانده اند. در واقع عفاف و حجاب سنگر سعادت پیروزی و رستگاری زنان و جامعه است که اگر این سنگر آسیب ببیند یا فرو ریزد عوامل سعادت و پاک زیستی زنان از بین می رود از آنجا که زنان نیمی از جمعیت کشور را تشکیل می دهند و حجاب اسلامی قویترین وسیله زن برای تعدیل و همخوانی نقشهای متعددی که در خانواده یا اجتماع به او داده شده می باشد اما با توجه به شرایط موجود در سطح جهانی و گسترش ابزارهای مدرن همچون ماهواره، اینترنت و تلویزیون های دیجیتال زنان با شیوه های زندگی نو در زندگی آشنا شدند و با تغییر شیوه زندگی از سنتی به مدرن و همچنین تاثیر مدرنیته و افزایش روابط گروهی زنان در جامعه با اینکه برخی پیامدهای مثبت برای زنان داشته ولی در اکثر اوقات سبب تعارضات هویتی زنان از جمله در مسئله عفاف و حجاب شده است. پس محقق می خواهد تعارض‌های هویتی زنان در مسئله عفاف و حجاب را مورد

بررسی قرار دهد، ضرورت از انجام تحقیق این است از آنجا که زنان به عنوان همسر و مادر سلامت روحی و روانی خانواده و نظم امنیت اجتماعی با حالات او ارتباط دارد و از شاخصه‌های هویت زنان مسلمان عفاف و حجاب آنهاست اما در این میان تعدادی از زنان به بی حجابی و بد حجابی گرایش پیدا کردند که منشا آن می‌تواند تعارضات هویتی زنان با مسئله عفاف حجاب باشد. پس لازم است تعارض‌های هویتی زنان در مسئله عفاف و حجاب بررسی شود.

با توجه به بررسی‌های انجام شده می‌توان تعارض‌های هویتی زنان در مسئله عفاف و حجاب را در دو بُعد هویت فردی و اجتماعی زنان مد نظر قرار داد.

با این عنوان کتاب و مقاله‌ای یافت نشد اما موضوعاتی مشابه وجود داشت از جمله:

۱. ساختار بندی هویت زنان، حسن خجسته، مجله پژوهش‌های ارتباطی، در این مقاله عناصر شکل‌گیری هویت زنان در جوامع مختلف که رسانه را از جمله ابزارهای انتقال یا تشدید نگرش‌های حاکم بر جامعه درباره زنان را معرفی می‌کند. به تعریف هویت، ارتباط هویت با جنسیت نحوه شکل‌گیری هویت زنانه و عناصر اصلی هویت پرداخته است.

۲. مروری بر دیدگاه‌های هویت جنسیتی زنان، فریبا زرگر، در این مقاله عوامل موثر در رشد هویت جنسی و تفاوت‌های بین زنان و مردان را معرفی کرده است. دیدگاه‌های اسطوره‌شناسی، روانشناختی و اجتماعی و اسلامی مورد بررسی قرار گرفتند.

۳. ارائه الگوی تعارض هویتی زنان، مینا معروف پور و خدیجه سفیری، در این مقاله به شاخصه‌های تعارض هویتی زنان از دیدگاه جامعه‌شناسان و طراحی الگو برای آن پرداخته است مطالب آن شامل الگوهای شاخصه‌های فردی و جمعی که بر اساس نظر گیدنز و تاجفل طراحی و ارائه شده است.

۴. زن و بازیابی هویت حقیقی، سید علی خامنه‌ای این کتاب با هدف تعریف و تبیین حقیقی از هویت و چیستی و جایگاه انسانی زن به عنوان سنگ بنای جامعه و حیات به اهمیت و ضرورت پرداختن به زن، جایگاه اهمیت الگوهای قرآنی - اسلامی، الگوهای منحط، تعامل زنان با مردان و حجاب پرداخته است.

۶. هویت و نقش‌های جنسیتی، محمدرضا زیبایی نژاد، این کتاب با هدف تبیین ضرورت تفکیک نقش‌های جنسیتی و تبیین رابطه میان نقش جنسیتی و ویژگی‌های تکوینی و ضرورت هم‌آهنگی میان هویت جنسی و ویژگی‌های تکوینی زن و مرد، در قالب چهار فصل به تفاوت‌ها، هویت و نقش‌های جنسیتی از دیدگاه اسلام و علوم اجتماعی می‌پردازد.

۶. زن و هویت یابی در ایران امروز، گیتی عزیززاده، این کتاب با هدف هویت یابی زنان به عنوان یک مسأله اجتماعی به شناخت ابعاد و شاخصه‌های هویت زنان پرداخته است.

۱. مفهوم شناسی

۱،۱_ هویت

هویت یعنی حقیقت شی یا شخص که مشتمل بر صفات جوهری او باشد. همچنین به معنای شخصیت، ذات، هستی و وجود و منسوب به (هو) می‌باشد (عمید، ج ۱، ص ۱۲۶۵).

در فرهنگ معین آمده است هویت یعنی ذات باری تعالی، هستی، وجود آنچه موجب شناسایی شخص باشد هرگاه ماهیت با تشخیص لحاظ و اعتبار شود هویت گویند (معین، ج ۴، ص ۵۲۲۸).

دهخدا نیز هویت را همان تشخیص دانسته و می‌گوید: همین معنا میان حکیمان و متکلمان مشهور است (دهخدا، ج ۱۴، ص ۲۰۸۶۶).

۲،۱_ تعارض هویتی

تعارض به معنای اختلاف داشتن، معترض و مزاحم یکدیگر شدن، با هم مخالفت کردن (عمید، ج ۱، ص ۱۴۳).

در فرهنگ معین به معنای معترض یکدیگر شدن، ناسازگاری کردن آمده است (معین، ج ۱، ص ۲۳۷).

۳،۱_ عفاف و حجاب

عفاف اصطلاحی اخلاقی است عالمان اخلاق عفاف را در شمار مهمترین فضایل اخلاقی جای دادند و فیلسوفان در حکمت عملی به آن پرداختند ملاصدرا در «اسفار» عفاف را چنین تعریف می‌کند عفاف منشی است که منشا صدور کارهای معتدل می‌شود نه پرده دری می‌کند و نه گرفتار خمودی می‌شود. خواجه نصیرالدین طوسی در تعریف آن می‌نویسد عفاف آن است که نیروی شهوت مطیع عقل باشد تا تصرف او به اقتضای رای او بود و اثر خیریت در او ظاهر شود و از تعبد هوای نفس و استخدام لذات فارغ (طوسی، ج ۱، ص ۷۴ به نقل از (سجادی، ج ۳، ص ۲۹۶)).

علامه سید محمدحسین طباطبایی عفاف را از اصول سه گانه فضیلت‌های اخلاقی می‌داند که

که با شکوفا سازی گوهر حیا و تقید به فریضه حجاب در محیط خانه و خانواده عمل می کنند اینها سعادت و خوشبختی و رشد و تعالی را به فرزندان خویش هدیه می دهند.

نظام مدرنیته که با خود جذب زنان به بازار کار و تشویق آنان به خروج از خانه را به دنبال داشته باعث شده است زنان در ایفای نقش های خانگی خود از جمله مدیریت خانواده با نقش های اجتماعی اش دچار سرگردانی شده و به اصطلاح به تعارض نقش گرفتار شوند و این تعارض نقش فشار مضاعف روحی و روانی را برای زنان و اعضای خانواده آنها به همراه داشته است.

۳,۳_ تعارض در ارزش های خانوادگی

ارزش های خانوادگی همان قوانین خاص خانوادگی یا همان خصوصیات اخلاقی است که با حد و مرز برای اعضای یک خانواده تعیین می شود. این قوانین به زندگی و نحوه برخورد ما با چالش ها کمک می کند. این ارزش ها به عنوان راهنمایی های اساسی برای ساختن یک خانواده پایدار، سالم و خوشبخت، عمل می کنند. ارزش های خانوادگی به عنوان راهنمایی برای ایجاد زندگی موفق و خوشبخت در خانواده نقش مهمی ایفا می کنند. این ارزش ها باعث ایجاد ارتباطات سالم و صمیمی، پشتیبانی متقابل، اتحاد و همبستگی، ارتباطات اجتماعی مثبت و توجه به تربیت فرزندان می شود که همگی به تقویت و پایداری خانواده کمک می کنند (بابایی خورزوقی، ۱۴۰۱، ج ۱، ص ۱۶۱).

اگر زنان در خانواده به عنوان همسر و مادر با ارزش های خانوادگی از جمله احترام، صداقت، مسئولیت پذیری تعارض داشته و به نوعی سست باشند همسر و فرزندانش همان گونه تربیت می کند که خود فکر می کند. حال در همه مسائل از جمله رعایت عفت و حجاب نیز به همین صورت است.

امروزه زنان به دلیل رشد سریع تکنولوژی و پیشرفت روزافزون حوزه های ارتباطی، ماهواره ها و فضای مجازی، در معرض تحولات پرشتاب و در دنیایی از ارزش های متعارض قرار دارند. این امر موجب بروز مشکلات بسیاری برای زنان شده است از جمله کاهش روحیه سازش پذیری، ضعف کارآمدی خانواده در حمایت و مراقبت فرزندان و کنترل و نظارت بر آنها، نبود وجود آرامش روانی و تأمین نیازهای عاطفی و افزایش آمار طلاق شده است، ریشه یابی این مسئله گویای وجود تعارض

هویتی زنان با ارزش های خانوادگی است بدین ترتیب ارزش ها در خانواده، افول پیدا می کند. بنابراین یکی از مهم ترین عوامل نابودی ارزش ها در خانواده ضعف ایمان است از جمله فاصله گیری از معارف دینی چون عفاف و حجاب می باشد (علیزاده، ۱۳۹۳، ج ۱، ص ۱۰۲).

امروزه تحت تاثیر قرار گرفتن ارزش های اجتماعی خانواده-ها به واسطه ورود وسایل ارتباط جمعی همچون شبکه های اجتماعی مسئله ای غیرقابل انکار است اما آسیب هایی نیز این تکنولوژی با خود به همراه داشته است که یکی از اصلی ترین آنها تغییر سبک زندگی، شکستن باورها و ارزش های خانوادگی و ایجاد تغییرات هویتی به ویژه در زنان بوده است.

۴,۳_ تعارض در آگاهی های جنسی

آگاهی جنسی یعنی فرد درباره ماهیت و مسائل جنسی خود فکر کند، از تأثیری که روی دیگران می گذارد آگاه باشد و ابعاد جنسی زندگی خود را به صورت جرأت مندانه ابراز نماید (اسنل، فیشر و میلر، ۱۹۹۱).

آگاهی از خود شناختی از جنسیت است که از طریق جامعه پذیری و مقولات اجتماعی شدن مانند خانواده، گروه همسالان، و یا رسانه ها صورت می گیرد و زنان را برای پذیرش نقش و هویت جنسی خود آماده می سازد. آگاهی گروهی زنان نشان از وضعیتی است که در آن زنان از موقعیتی فروتر خود در مقابل جنس دیگر در جامعه اطلاع می یابند و خواستار دگرگونی و تحول آن از طریق کنش اجتماعی می شوند که همان تعارض با آگاهی های جنسی است (زیبایی نژاد، ۱۳۸۸، ج ۱، ص ۲۳۰).

دانش و نگرش نقش مهمی در رفتار زنان ایفا می کند و از طرف دیگر فقدان اطلاعات یا اطلاعات غلط درباره ی مسایل جنسی، خطر ایجاد انواع مشکلات جنسی را به همراه دارد. افزایش دانش و آگاهی جنسی می تواند سبب افزایش میزان رضایت زناشویی و کاهش طلاق و آسیب های ناشی از آن شود.

نتیجه

تحقیق حاضر با هدف بررسی تعارض‌های هویتی زنان در مسئله عفاف و حجاب انجام پذیرفت. نتایج به دست آمده از تحلیل نشان داد که در بعد فردی از هویت زنان، چهار شاخص تعارض در ویژگی‌های ظاهری زنان، تعارض در ویژگی‌های روانی زنان و تعارض در استقلال زنان و تعارض در اعتماد به نفس زنان و از بعد اجتماعی تعارض هویتی زنان چهار شاخص تعیین شده و عامل اول مربوط به شاخص‌های ارزش‌های خانوادگی؛ عامل دوم به شاخص تعارض در مدیریت زن در خانواده و عامل سوم مربوط به شاخص تعارض در ایفای نقش‌های زن در خانواده و عامل چهارم مربوط به تعارض در آگاهی‌های جنسیتی زن می‌باشد. بنابراین تعارضات هویتی زنان در دو بعد هویت فردی و اجتماعی در مسئله عفاف و حجاب بررسی شد، که حاکی از آن است تعارض زنان در بعد هویت فردی در ویژگی‌های ظاهری عفاف و حجاب را مانع تبرز و خودآرایی و زیبایی ظاهری شان دانسته و در ویژگی‌های روانی برخاسته از خلأ عاطفی است که از این طریق می‌خواهند به کمبودها و عقده‌های درونی خویش پاسخی داده باشند و در اعتماد به نفس، ضعف خودباوری که ناشی از ترس عدم توجه دیگران است و در استقلال زنان مانع حضور در جامعه و عدم موفقیت در زمینه‌های فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی می‌دانند و تعارض زنان در بعد هویت اجتماعی در ایفای نقش زنانگی، زنان نسبت به تصویری که از خود دارند ناراضی‌اند نقش سنتی زنانه خود را رها کرده‌اند و در نقش مدیریت زن در خانواده فشار روحی و روانی را برای خود و اعضای به همراه داشته و در ارزش‌های خانوادگی، شکستن باورها و ارزش‌ها و تغییر سبک زندگی است و در آگاهی‌های جنسیتی، عدم پذیرش هویت جنسی و احساس فروتری می‌باشد.

فهرست منابع

❖ قرآن مجید

۱. بابایی خورزوقی، علی، ۱۴۰۱، تربیت واقعی و ارزش‌های خانوادگی، چاپ اول، تهران، نشر دارخوین.
۲. تمیمی آمدی، محمد، ۱۳۶۶، دررالکلم، چاپ اول، قم، انتشارات مکتب الاعلام.
۳. خرمی مشگانی، ابراهیم، ۱۳۸۸، چرا حجاب؟، چاپ اول، کاشان، انتشارات مرسل.
۴. خوانساری، جمال الدین، ۱۳۶۰، شرح غررالحکم، چاپ دوم، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
۵. دهخدا، علی اکبر، ۱۳۷۷، لغت نامه دهخدا، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
۶. رئیسی، حسین، ۱۳۸۸، حجاب و بازگشت به خویشتن، چاپ سوم، تهران، نشر زلال.
۷. زیبایی نژاد، محمدرضا، ۱۳۸۸، هویت و نقش‌های جنسیتی، چاپ اول، تهران، انتشارات پژوهشکده زن و خانواده.
۸. سالاری فر، محمدرضا، ۱۳۹۸، بهداشت روانی با نگرش به منابع اسلامی، چاپ اول، تهران، انتشارات پژوهشکده تحقیق.
۹. صفی یاری، مسعود، ۱۳۹۴، رازحجاب، چاپ نهم، قم، انتشارات نورالسجاد.
۱۰. طاهرزاده، اصغر، ۱۳۸۹، زن آنگونه که باید باشد، چاپ پنجم، اصفهان، انتشارات لب المیزان.
۱۱. طباطبایی، محمدحسین، ۱۳۹۳، المیزان فی التفسیرالقرآن، چاپ سوم، تهران، موسسه انتشاراتی اسماعیلیان.
۱۲. طوسی، نصیرالدین، ۱۳۷۴، اخلاق ناصری، چاپ پنجم، تهران، نشر خوارزمی.
۱۳. علیزاده، علی، ۱۳۹۳، آسیب‌های نوظهور در کمین خانواده، چاپ اول، تهران، نشر عصر آگاهی.
۱۴. عمید، حسن، ۱۳۸۲، فرهنگ فارسی عمید، چاپ ششم، تهران، انتشارات امیرکبیر.
۱۵. غلامی، علی، ۱۴۰۱، مسأله حجاب، چاپ چهارم، تهران، دانشگاه امام صادق.
۱۶. کشوری، امین، ۱۳۸۹، حجاب من، چاپ سوم، نشر امین کشوری.

۱۷. کلینی، محمد بن یعقوب، ۱۳۸۷، الکافی، تهران، دارالحدیث.
۱۸. مطهری، مرتضی، ۱۳۷۷، حماسه حسینی، چاپ سی ام، تهران، انتشارات صدرا.
۱۹. معین، محمد، ۱۳۶۱، فرهنگ فارسی معین، چاپ سوم، تهران، انتشارات زرین.
۲۰. مورن، ادگار، ترجمه: نیک پی، امیر، ۱۳۸۲، هویت انسانی، چاپ اول، تهران، نشر قصیده سرا.
۲۱. مهریزی، مهدی، ۱۳۶۷، شخصیت و حقوق زن در اسلام، چاپ اول، نشر علمی و فرهنگی.
۲۲. واینکسی، لورنس، ترجمه: حسن زاده، غلامرضا، ۱۳۹۹، آناتومی بالینی، چاپ اول، تهران، انتشارات ارجمند.
۲۳. یوسفیان، نعمت الله، ۱۳۸۹، مدیریت در خانه و خانواده، چاپ دوم، تهران انتشارات، زمزم هدایت.